

DİL ÜRETİMİ ve BEYİN

Prof. Dr. İclâl Ergenç

Ankara Üniversitesi

DTCF

Dilbilim Bölümü

Beyin Lobları ve Dil Sistemi

1. Alın Lobu (*Frontal Lobe*)

Üstbilişsel Yorumlama-Algılama Süreci

*Konuşmanın motor kontrolü
Problem üretme ve çözme
Motivasyon, bilinç ve dürtü*

2. Çeper Lobu (*Parietal Lobe*)

Duyusal işlevler
Ayırıcı Özellikler ve Farkındalık

*Tanımlama-adlandırma-algılama
Okuma-yazma işlevi (*Angüler Girüs*)*

3. Şakak Lobu (*Temporal Lobe*)

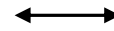
İşitme ile ilgili bütün işlevler
Bellek

*Dış uyaranları algılama ve kaydetme
Dil edinimi sürecinde etkin olma*

4. Ense Lobu (*Occipital Lobe*)

Görme ile ilgili bütün işlevler

*Görsel uyaranları algılama ve
yorumlama*

Kurucu Bileşenler (Sol Yarıküre)

---

1. Sesbilimsel Bileşen

(Sol frontal lobta Broca alanı ve çevresi ile sağ frontal lob)

Bir konuşma eyleminin gerçekleşebilmesi için beyinde seslerin kodlanması, bu seslerin sözcüklere ve tümcelere dönüşmesi gerekmektedir. Bu kodlama dilin sesbilimsel yapısını oluşturmaktadır.

Kurucu Bileşenler (Sol Yarıküre)

SESBİLİMSEL Bileşen (Sol + Sağ Frontal Lob)

Parçalı Bileşen

- » Dildeki anlamlı en küçük birimler
(sesbirimler)
- » Ayırıcı Özellikler
(örn: ötümlülük, dil-öndamak sesleri)
- » Seçme-Birleştirme İşlemi
(örn: e.l.m.a.)

Parçalarüstü Bileşen

- » Anlamlandırma-Yorumlama
- » Bürünsel Özellikler

Ton
Vurgu
Odak
Ses rengi
Süre
Durak

Temel sıklık (F₀)
Perde Değeri
Enerji Yoğunluğu
Süre

(Ergenç 1989; Ergenç 2005, Ergenç 2007)

2. Sözdizimsel Bileşen

(Sol temporal lobta)

Sesbilimsel yapı, konuşma seslerini biraraya getirip sözcük üretiminin ilk aşamasını oluştururken sözdizimsel yapı, bu sözcüklerin doğuştan gelen zihinsel dilbilgisi kuralları çerçevesinde biraraya gelmesini ve daha büyük birimler olan öbek ve tümcelerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

Kurucu Bileşenler (Sol Yarıküre)

SÖZDİZİMSEL Bileşen (Sol Temporal Lob)

- » Sesbirimlerden oluşan biçimbirimlerin oluşturduğu bütüncül dizge
- » **Yaratıcılık ve Zihinsel Dilbilgisi**
- » İnsan beyninin dizisel-dizimsel dizgede farklı biçimlerde tümceler üretebilmesi

Dizisel Düzlem

(1) [Ali pazara gitti] / [Ayşe sinemaya gitti]

Dizimsel Düzlem

(2) [Ali pazara gitti]

[Pazara Ali gitti]

[Pazara gitti Ali]

3. Anlambilimsel Bileşen

(Sağ temporal lob ve çevresi, Wernicke alanı ve çevresi)

Sözcüklerarası ve tümcelerarası ilişkilerin kurulmasını sağlayan bileşendir. Biçimbirimler ve onlardan oluşan tümce yapıları arasındaki '**anlamlandırma-yorumlama**' sürecini içermektedir.

Yorumlayıcı Bileşenler (Sağ Yarıküre)

Anlambilimsel Bileşen (Sağ temporal lob ve çevresi, Wernicke alanı ve çevresi)

- » Biçimbirimler ve onlardan oluşan tümce yapıları arasındaki **'anlamlandırma-yorumlama'** süreci
- » Öbek ve tümcelerarası mantıksal ilişkilerin kurulması

Dünya bilgisi
Mantıksal Bağlar
Deneyim
Kültürel Öğeler
Üstbilişsel Anlamlandırma
Yetisi
Soyut-Somut Ayrımı

- Örn:** (3a) Elime iğne battı, çok *acıyor*.
(3b) O gencin durumuna baktıkça, içim *acıyor*.

(Ergenç 2005, Ergenç 2007)

4. Kullanımbilimsel Bileşen

‘**Algılama-anlamlandırma**’ süreciyle ilişkilidir.

İletinin gönderildiği bağlam, alıcı ve vericinin artalan bilgileri, yaşantı ortaklığı olarak nitelendirilebilecek ortak deneyimleri, alıcı ve vericinin ruhsal durumları ve birbirlerinin zihinsel durumlarını anlayabilecek durumda olmaları, iletinin alımlanmasında büyük rol oynamaktadır.

Yorumlayıcı Bileşenler (Sağ Yarıküre)

Kullanımbilimsel Bileşen

» Dilin **'iletişimsel'** boyutu

» Algılama-anlamlandırma süreci ile ilişkili

(4) Şaka, ironi, espri, deyim, atasözü gibi ifadeler

Bağlam
Alıcı-Verici
Paylaşılan Bilgi,
Deneyim
Duygudurumu
Zihinsel Durum

**İletinin
Alımlanması**

(Ergenç 2005, Ergenç 2007)